

Anna Kucińska

EUROPEJSKIE FORUM MUZEALNE

Nagroda dla Muzeum Roku 2003

Od 1977 r. pod auspicjami Rady Europy, a od 1995 także pod patronatem Królowej Belgijskiej Fabioli, działa Europejskie Forum Muzealne (EMF). Powołane zostało w celu rozpoznawania i promowania wybitnych przedsięwzięć w dziedzinie muzealnictwa. Co roku piętnastu sędziów wchodzących w skład Komitetu Wykonawczego EMF wyróżnia prestiżową nagrodą jedno spośród kilkudziesięciu kandydujących muzeów. Osobno przyznawana jest Nagroda Rady Europy, a także Nagroda Fundacji Micheletti, przeznaczona dla niewielkich placówek specjalizujących się w ochronie i propagowaniu dziedzictwa przemysłowego. Wyniki konkursu ogłaszane są w maju każdego roku podczas spotkań Forum, odbywających się najczęściej w jednej z europejskich stolic.

Członkowie Komitetu muszą uprzednio odwiedzić wszystkie muzea-kandydatów na dany rok, objeżdżając w tym celu niemal cały kontynent. Daje im to możliwość bezpośredniego obserwowania zjawisk zachodzących w krajobrazie muzealnym Europy. Za najbardziej pozytywne z nich uznają od kilku już lat stały wzrost liczby muzeów, pozostający niezależnym od koniunktury ekonomicznej. Nawet w krajach Europy Wschodniej, gdzie warunki ku temu zdają się być mało sprzyjające, pojawiają się nowe muzea oraz ambitne pomysły na unowocześnienie już istniejących. Jak się szacuje, w Europie istnieje ok. 38 tys. placówek muzealnych, z czego ponad połowa powstała po roku 1950, i liczba ta wzrasta z każdym rokiem o 3%. Nowopowstające muzea są coraz bardziej nowoczesne, coraz lepiej dostosowane do celów wystawienniczych zarówno pod względem rozwiązań architektonicznych, jak i aranżacji wnętrz. I takie właśnie placówki promuje i nagradza Europejskie Forum Muzealne. Spośród muzeów „z tradycjami”, o ustalonej od dawna pozycji, dostrzegane i wyróżniane są te, które przechodząc proces reorganizacji i modernizacji starają się odpowiadać na wyzwania zmieniających się czasów.

Od kilkunastu lat w światowym muzealnictwie obserwować można tendencję do zmiany roli i posłannictwa muzeum. Z instytucji skupionej na swojej „statycznej” misji, gdzie akcent położony jest na groma-

dzenie i ochronę relikwów przeszłości, przekształca się w muzeum aktywne, „zapraszające”, skoncentrowane na najbardziej przystępnym prezentowaniu swoich zbiorów szerokiej publiczności. Takie *muzea przyjemnego zwiedzania*¹ mają oferować całą gamę doznań, być miejscem, gdzie – kolokwialnie rzecz ujmując – każdy może znaleźć coś dla siebie. I chociaż prowadzi to niechybnie do komercjalizacji muzeów, proces ten jest nieunikniony w krajach rządzonych prawami wolnego rynku i wszędzie na świecie zachodzi od dawna. Na kontynencie europejskim przyświecają mu dodatkowo „wspólnotowe” hasła. Integracja Europy odbić się jednak musi również na muzeach, którym – adekwatnie do zachodzących zmian – wyznaczane są nowe zadania.

Europejska Konwencja Kultury podpisana w Paryżu w 1954 r., stanowiąca podstawowy dokument, którego postulaty członkowie EMF starają się realizować, głosi m.in. potrzebę wzajemnego poznawania historii i kultur poszczególnych krajów. *Świadomość, czym jest wspólne europejskie dziedzictwo, jest niezbędna w kreowaniu warunków sprzyjających pokojowej i owocnej koegzystencji tak dalece różnorodnych narodów i grup etnicznych, składających się na «ludy Europy»* – konstatuje Przewodniczący EMF Massimo Negri w swojej przedmowie do publikacji prezentującej muzea-kandydatów w konkursie na rok 2003.

Od muzeów oczekuje się, by były przekaznikiem wiedzy o dziedzictwie kulturowym krajów Europy, działały nie tylko na potrzeby lokalnych społeczności (nawet jeśli są to niewielkie muzea regionalne), ale pomagały przedstawicielom różnych grup kulturowych poznać się i wzajemnie zrozumieć. Rozpowszechnianiu tych postulatów służą coroczne, tygodniowe warsztaty, organizowane przez Forum, jak również cykle wykładów i publikacje. Ostatnie spotkanie odbyło się w październiku 2002 r. w Parmie, gdzie dyskutowano rolę muzeów jako miejsc krzyżowania się kultur.

Wychodząc zatem od, oczywistego skądinąd, stwierdzenia, iż dorobek kulturowy każdego kraju składa się na wspólne europejskie dziedzictwo, oczekiwać należy od muzeów takiego prezentowania swo-

ich zbiorów, by każdy Europejczyk mógł z tej oferty w pełni skorzystać. Dlatego też EMF dla oceny muzeów kandydujących w konkursie do Nagrody Muzeum Roku przyjęło następujące kryteria: sposób prezentacji i interpretacja przez muzeum własnej kolekcji, ogólna atmosfera muzeum, efektywne zarządzanie i reklama, udogodnienia dla zwiedzających. Inne zakresy działalności muzealnej, takie jak: strategie gromadzenia zbiorów, zabezpieczanie przed zniszczeniem i konserwacja eksponatów czy też naukowe ich opracowywanie nie są znaczące przy ocenie, chociaż – jak podkreślają członkowie Komitetu EMF – muszą utrzymywać ogólnie przyjęty standard.

W myśl tych zasad Nagroda Europejskiego Muzeum Roku 2003 została przyznana Victoria & Albert Museum w Londynie za British Galleries, otwarte dla publiczności w listopadzie 2001 roku. Stanowią one pierwszy etap w zakrojonym na dziesięć lat programie transformacji całości ekspozycji muzeum.

Nowe galerie, zajmujące dwa piętra, są chronologiczną prezentacją brytyjskiej sztuki użytkowej od wczesnego średniowiecza do XX wieku. Ogrom kolekcji muzealnej mógłby przytłaczać. Zdaje się, że był to dotąd właściwy dla Victoria & Albert Museum „problem”: obfitość eksponatów – wspaniałych i kosztownych – wywołuje oszałamiające wrażenie na zwiedzającym, ale nie pozwala mu z tego bogactwa czegokolwiek „wyłowić”. Wszystko stapia się w jedną migotliwą masę, z której niewiele zostaje w pamięci po opuszczeniu muzeum. British Galleries przygotowane zostały według nowego planu. Przeprowadzono poważną selekcję eksponatów, osiągając – podnoszoną przez członków jury – *doskonałą równowagę między arcydziełami a kuriozami*. W każdej sekcji ekspozycji starano się przybliżyć prezentowany okres historyczny poprzez próbę odpowiedzi na pytania: Jaki był styl danej epoki?; Co wprowadziła nowego?; Kim byli dyktatorzy obowiązującego smaku?; Dlaczego eksponowane przedmioty stały się modne i pożądane w swoim czasie? Integralną częścią ekspozycji jest przestrzeń (Discovery areas), gdzie zwiedzający mogą aktywnie „odkrywać” minione epoki, przymierzając repliki historycznych strojów, montując samodzielnie XVIII-wieczne krzesło czy próbując utkać kawałek gobelinu. Co ambitniejsi mają możliwość bardziej dogłębnego poznania dzięki zgromadzonym książkom z zakresu rzemiosła artystycznego, filmom edukacyjnym i programom audio-wizualnym. Do korzystania z nich służą osobne pomieszczenia (Study areas). W uzasadnieniu swojego werdyktu sędziowie uznali takie „odświeżenie” ekspozycji za ogromne osiągnięcie, ukazujące eksponaty w zupełnie nowym kontekście i wydo-

bywające niedostrzegane dotąd aspekty tej dość trudnej pod względem wystawienniczym sztuki, jaką jest sztuka użytkowa.

Druga, równie ważna nagroda, przyznawana przez Radę Europy, przypadła Laténium – szwajcarskiemu Muzeum Archeologicznemu, z towarzyszącym mu parkiem tematycznym, w miejscowości Hauterive. Założenie to ukończono i oddano do użytku we wrześniu 2001 roku. Nowoczesny gmach muzealny wzniesiony został u podnóża Alp, nad brzegiem jeziora Neuchâtel, 2 km od znanego stanowiska archeologicznego La Tène, od którego pochodzi nazwa drugiego okresu epoki żelaza, jak również samego muzeum, gromadzącego eksponaty głównie z tego właśnie czasu. Sędziowie nagrodzili Laténium za idealne wykorzystanie swojego położenia, za dopełnienie tej archeologicznie naznaczonej przestrzeni doskonale zakomponowanym założeniem muzealno-parkowym, czy wręcz całym centrum naukowym, dysponującym własnymi laboratoriami, współpracującym ściśle z uniwersyteckim Instytutem Prehistorii i służbami archeologicznymi kantonu Neuchâtel. Nawet wirtualna wizyta w Laténium daje już wyobrażenie o wymiarze całego przedsięwzięcia.

W kubicznym gmachu muzeum, zaprojektowanym specjalnie na ten cel w międzynarodowym konkursie, zorganizowano stałą ekspozycję, zatytułowaną „Wczoraj... Między Morzem Śródziemnym a Północnym”, ukazującą – według jej autorów – zmieniające się relacje między kulturą a naturą na przestrzeni 500 stuleci. Rozmieszczona w salach zaaranżowanych plastycznie, tak by korelowały swoim subtelnym wystrojem z prezentowaną epoką, rozpoczyna się od wieków średnich, cofając się w głąb do prehistorii aż po erę lodowcową, która stanowi ostatni etap zwiedzania. Ekspozycja jest całkowicie spójna, pomimo ogromnej rozpiętości czasowej, a jej umiejętne operowanie różnymi środkami dla wzmaganie bądź „wyciszenia” wizualnego efektu przyrównywane jest przez zapraszających do jej odwiedzenia organizatorów do harmonii dźwięków muzycznej partytury.

Zwiedzający mają ponadto możliwość poznania różnych aspektów pracy archeologa, z uwzględnieniem najnowszych technologii, obejrzenia filmów i programów popularyzujących zarówno tę dziedzinę nauki, jak i samą historię naszej cywilizacji.

Wśród pozytywnych zjawisk zachodzących w krajobrazie muzealnym Europy sędziowie EMF odnotowali tendencję do tworzenia nowych muzeów w regionach dotkniętych bezrobociem, gdzie okres prosperity zakończył się wraz z zamknięciem kopalń czy zakładów produkcyjnych. Lokalne społeczności, zmuszone do

szukania alternatywnych rozwiązań, często podejmują próby zorganizowania na tych obszarach placówek kultury. Jedną z takich inicjatyw jest niemieckie muzeum w Villingen-Schwenningen u podnóża Schwarzwald, miejscu słynącym w przeszłości z przemysłu precyzyjnego – przede wszystkim z działającej ponad 100 lat wytwórni zegarów. Muzeum funkcjonuje na terenie pierwszej, zdemolowanej po upadku, fabryki. Kolekcja jej wyrobów, którą prezentuje, nie ogranicza się tylko do strony technicznej, czyli przybliżenia zwiedzającym różnorodnych mechanizmów służących do mierzenia czasu, lecz ukazuje również społeczne aspekty, jak życie codzienne ludzi pracujących niegdyś w tym przemyśle. Sędziowie EMF uznali to muzeum za najbardziej obiecujące spośród muzeów o profilu technicznym, przyznając mu Nagrodę Michelletti.

W 2004 r. obchodzona będzie 50. rocznica podpisania Europejskiej Konwencji Kultury wyznaczającej główne strategie współpracy kulturowej w powojennej Europie. Będzie to także rok przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Nasz kraj ma prawo brać udział we wszystkich inicjatywach Europejskiego Forum Muzealnego już od 1991 r., gdyż przewidziane są one dla państw-członków Rady Europy, nie tylko dla krajów Unii. Jak dotąd polskie muzea dosyć nieśmiało zagna-

wały w nich swoją obecność. Trudno, oczywiście, wymagać od naszych muzeów, z których większość boryka się nieustannie z trudnościami finansowymi, by unowocześniały na gwałt swoje siedziby i ekspozycje. Jak mają one konkurować z tej rangi muzeami, co Victoria & Albert Museum, mogącymi sobie pozwolić na wszelkiego rodzaju innowacje, choćby najbardziej wyrafinowane.

Czasem jednak dobry pomysł na prezentację swoich zbiorów, tak by była ona frapująca a nie – jak to się często zdarza – nużąca, jest ważniejszy od kosztownych urządzeń technicznych, wprowadzanych dla ułatwienia czy uatrakcyjnienia odbioru. W Polsce nie brak jest muzeów z ciekawymi kolekcjami, jak i muzealników ze świetnymi pomysłami. Wiele placówek od dawna starających się wzbogacać swoją ofertę, niejednokrotnie podejmujących próby szukania dodatkowych źródeł finansowania, w niczym nie ustępuje muzeom z Czech, Rumunii czy Estonii, które biorą udział w międzynarodowym konkursie.

Na listę muzeów-kandydatów do nagrody Europejskiego Forum Muzealnego na rok 2004 zgłoszone zostało Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju. Znając długą historię dusznickiej papierni i jej interesujące zbiory², nie pozostaje nam nic innego, jak życzyć powodzenia.

Przypisy

¹ O zjawisku tym i jego wpływie na rozwiązania architektoniczne stosowane przez współczesnych architektów w projektach gmachów muzealnych pisze A. Kiciński w artykule *Muzea – instrumenty ekspozycji czy świątynie?* „Muzealnictwo” 2001, nr 43, s. 57-76.

² Muzeum prezentowało się w 1999 r. na łamach „Muzealnictwa”. T. Windyka, *Młyn Papierniczy w Dusznikach*. „Muzealnictwo” nr 41, s. 15-25.

Anna Kucińska

European Museum Forum The 2003 European Museum of the Year Award

European Museum Forum (EMF) was established in 1977 in order to recognise, encourage and publicise new developments in museums which are adapting exceptionally well to the changing cultural, social and economic conditions in Europe. It fulfils its duties under the auspices of the Council of Europe and also under the patronage of Her Majesty Queen Fabiola of Belgium.

Every summer and autumn EMF Committee members travel the length and breadth of Europe to visit the museums taking part in the competition. The Judging Committee is not primarily concerned with such matters as collecting policy, conserva-

tion and documentation, although these should obviously be of an acceptable standard. More important for the judges are: the way in which the collections are presented and interpreted, the atmosphere of the museum, effective management, publicity, and the amenities provided for visitors.

At this moment of history, when Europe is uniting, museums have their special role to play. They can help in integration process by making people more aware of the common European heritage. Museums, which have been traditionally focussed on their 'static' mission to preserve the relics of the past, are changing now by developing new policies and beco-

ming more 'dynamic'. They open their doors and try to encourage communities, not only specialists or connoisseurs, to make use of their resources.

The 2003 European Museum of the Year Award went to the Victoria & Albert Museum in London for its new British Galleries, which are the first stage in transformation of its whole presentation. The Council of Europe Award was given to Laténium, Park and Museum of Archaeology at Hauterive in

Switzerland. The Micheletti Award for the most promising technical museum went to the Industrial Museum of Clockmaking at Villigen-Schwenningen in Germany.

Polish museums have rather not taken part in the competition so far, although they have had a right to since 1991 when Poland became a member of the Council of Europe. One of the exceptions is the Museum of Papermaking at Duszniki Zdrój which is on the list of candidates for the 2004 Award.